

В процесі навчання учнів початкової школи існує безліч інтерактивних методів навчання: «акваріум», «навчаючись-вчусь», «мікрофон», «мозковий штурм», «робота в парах» та ін. Але, перш ніж впроваджувати інтерактивні технології на практиці необхідно спланувати етапи їх реалізації. До них відносяться: підготовчий етап (визначення мети заняття, розподіл учасників навчального процесу за групами); організаційний (постановка задач, розподіл завдань по групам та розподіл ролей); рефлексивний (аналіз навчальної діяльності засобами інтерактивних технологій, з'ясування ключових питань (*До чого прагнули? До чого прийшли? Яким способом розв'язали проблемну ситуацію?*)); аналіз діяльності кожної з груп (встановлення дружніх зв'язків між учасниками групи, якість організації навчального заняття, зворотній зв'язок) [3].

З огляду на сьогоднішні зміни в освіті слід зазначити, що застосування інтерактивних методів навчання є вкрай важливим процесом, який сприяє накопиченню необхідних знань, умінь і навичок. Інтерактивні технології є актуальним способом роботи в закладах освіти. Таким чином, під час навчання у вищі майбутні фахівці повинні оволодіти необхідною базою знань для навчання та виховання учнів. Сьогодні необхідно ґрунтовно підготувати майбутніх фахівців для роботи з сучасними інноваційними технологіями. Саме тому, застосування інтерактивних методів навчання у вищі сформують у майбутніх фахівців початкової школи навички, від яких залежатиме ефективна та результативна взаємодія учнів з новими технологіями навчання.

Список використаної літератури

1. *Панина Т.С.* Современные способы активизации обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2008 г. – 176 с.
2. *Зайцева О. С.* Интерактивные формы и методы обучения интернет-технологиям в вузе / О. С. Зайцева // Вестник Тобольской государственной социально-педагогической академии им. Д. И. Менделеева. – 2012. – № 4. – С. 19 – 26.
3. *Безродных Т. В.* Интерактивные технологии в вузе – технологии формирования социально-педагогической компетентности студента / Т. В. Безродных // Проблемы современного педагогического образования. – 2016. – № 52 – 5. – С. 58 – 65.
4. *Скиба М. М.* Интерактивні методи навчання дисциплін еколого-педагогічного спрямування у вищому навчальному закладі / М. М. Скиба // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. – 2016. – № 1. – С. 50 – 56.

Олександра Вінніченко

НООСФЕРНА ОСВІТА ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Прискорений розвиток цивілізації у ХХІ столітті, одночасно з відкриттям нового простору для життєдіяльності людини, робить вельми складною проблему її життєтворчості, розкриття духовно-практичного потенціалу, здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту.

Характер буття людини у всі часи визначався формуванням світоглядних позицій, системою цінностей суспільства, які закладалися освітою і вихованням. Проте, в сучасних умовах глобалізації суспільних процесів буття, життєтворчість особистості ХХІ століття пов'язується вченими не тільки з опануванням інноваційних технологій професійної діяльності, складних інформаційних систем, але й зі становленням і розвитком глобальної ноосферної освіти, ноосферного світогляду, планетарного мислення.

У зв'язку з цим, універсальним критерієм якості розвитку особистості виступають глобальні ноосферна освіта і виховання як кардинальна парадигма ХХІ століття.

Вивчення й аналіз наукових джерел показує, що дана проблема досліджувалася вітчизняними й зарубіжними вченими за такими напрямками:

– формування і розвиток особистості у ХХІ столітті (В. Андрущенко, О. Ануфрієва, І. Бех, О. Білорус, А. Бойко, Л. Губерський, Г. Дмитренко, В. Ільїн, В. Кремень, С. Мудра, Ю. Пахомов та ін.);

– особистість як суб'єкт культури та власної життєтворчості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, А. Асмолов, Ш. Бюлер, Л. Виготський, І. Єрмаков, І. Кон, Д. Леонт'єв, С. Максименко, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. Сохань, Е. Фромм та ін.);

– ноосферна освіта в контексті сучасних трансформаційних змін суспільного буття людини (Г. Аксенов, Х. Ахмадулліна, О. Барно, І. Бартенева, А. Горбунов, О. Іванніков, В. Крисаченко, Е. Лузік, С. Машкіна, Н. Мех, І. Мочалов, Г. Наумов, В. Онопрієнко, Є. Позаченюк, О. Пунченко, І. Сінагагуллін, О. Субетто та ін.).

Особливо значущими для нашого дослідження є наукові праці В. Вернадського: «Наукова думка як планетне явище» (1989 р.), «Біосфера. Підручник» (1926 р.), «Деякі слова про ноосферу» (1943 р.).

Мета нашого наукового пошуку полягає у виявленні сутності й специфіки розвитку планетарного мислення особистості у ХХІ столітті, значущості ноосферної освіти для життєтворчості людини.

Життя особистості, як соціально-психологічне явище, розглядається психолого-педагогічною наукою крізь призму його смислу, способу і стилю, цінностей і пріоритетів, соціально-культурної зумовленості й психосоціального фону, творчого потенціалу і самореалізації людини [2].

Реформування освіти – це не стільки реформування засобів забезпечення розвитку особистості, скільки сприяння розширенню можливостей вибору і проектування власного життя, становлення професійної компетентності на основі пошуку нових знань, творення, оволодіння рефлексією як механізмом постійної праці над собою.

Н. Богданова визначає життєтворчість як «особливу, вищу форму виявлення творчого потенціалу. Така духовно-практична діяльність людини передбачає процес творення власного життя, формування напрямку соціального буття, спрямована на свідоме, самостійне й творче визначення (проектування) та здійснення власного життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту [2, с. 11]. Тому життєтворчість включає свідоме й цілеспрямоване ставлення людини до головних проблем життя на основі ціннісних пріоритетів, характерних для кожного етапу її

життєвого шляху. Розробляючи, коригуючи та здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість оволодіває мистецтвом жити.

Ключовими компонентами процесу життєтворчості є: усвідомлення людиною співвідношення проєкції власного майбутнього із суспільним ідеалом і культурою та формування на цій основі самосвідомості особистості; розвиток світогляду і системи ціннісних орієнтацій; здійснення духовно-практичної та матеріальної діяльності (самотворчість) особистості; становлення самооцінки особистості [2, с. 43-68].

Усвідомити сенс свого життя, визначити свій образ буття, оволодіти універсальними речами життєвого світу в умовах нової соціальної реальності нам допомагає освіта та виховання. Однією з тенденцій сучасного розвитку освіти та виховання є їх гуманізація та гуманітаризація, що покликані формувати планетарне мислення, цілісну картину світу.

Людина з «планетарним типом мислення» (В. Вернадський) здатна до креативної професійної діяльності, розкриття власних здібностей і обдарувань в системі суспільних державотворчих відносин, особистісно і соціальна відповідальна за прогресивний розвиток людства у складних умовах функціонування сучасного суспільства.

Планетарне мислення розглядається у науковій думці як «природна система координат, де у якості основної характеристики здатність людини пов'язувати образи, уявлення, поняття за допомогою поєднання відносної рівноваги, які взаємодоповнюють один одного, утворюючи єдиний світогляд і єдиний погляд на навколишнє інформаційне середовище» [4, с. 89].

Аналіз наукових праць показує, що у своєму становленні поняття «планетарне мислення» пройшло два етапи:

– перший етап – початок XIX ст., при якому людина сприймає в природній системі координат (навколишньому середовищі) тільки один його рівень і встановлює рівноцінний взаємозв'язок саме з ним;

– другий етап – кінець XIX – початок XX ст., характеризується створенням конструкцій проміжних рівноваг в природознавстві та філософії (наприклад, теорія антропокосмізма), коли людина, переставши бути центром світогляду, усвідомлює прагнення «не стільки брати, скільки давати», підтверджуючи, тим самим, слова академіка В. Андрущенко, що «людину в XX-XXI столітті фактично «звели» до фізичного тіла, а її потреби – до пошуку комфорту за будь-яку ціну» [6, с. 24]. Формування планетарного мислення є першим фундаментальним завданням у процесі становлення ноосфери.

Термін «ноосфера» походить від грецького «noos» («розум») – це новий стан біосфери, за якого визначальним фактором стає розумова діяльність людини. Уперше його було запропоновано у 1928 р. французьким вченим філософом, представником католицького модернізму, Едуардом Леруа (1870-1954 рр.) у праці «Походження людства та еволюція розуму», в якій він доводить, що еволюція здійснюється суто психічними засобами. Подальший розвиток цього поняття знаходимо у головній роботі теолога і філософа Тейяра де Шардена «Феномен людини», яку було опубліковано після його смерті у 1955 році, і у якій він обґрунтовує неминучість злиття всіх рас в єдине людство та його об'єднання з Природою і Богом – своєрідний синтез християнського вчення і космічної еволюції [3].

Інноваційне розкриття і розвиток вчення про ноосферу належить нашому співвітчизнику, українському вченому зі світовим ім'ям – Володимирі Івановичу Вернадському (1863-1944 рр.). Уперше В. Вернадський використав термін «ноосфера» в листі Б. Личкову, якого було написано 1936 року в Карлсбаді. Учений повідомляє своєму другові та однодумцеві: «Я приймаю ідею Леруа про ноосферу. Він розвинув глибше мою біосферу» [5, с. 76]. В. Вернадський був переконаний у закономірному характері виникнення ноосфери: «Вибух наукової думки у ХХ ст. підготовлений усім минулим біосфери і має глибокі корені в її будові. Він не може зупинитися і піти назад. Він може хіба що сповільнитись у своєму темпі ... Біосфера неминуче перейде так чи інакше, рано чи пізно, в ноосферу» [3, с. 165].

Становлення етапу ноосфери В. Вернадський пов'язує з дією багатьох факторів: єдністю біосфери та людства, єдністю людського роду, планетарним характером людської діяльності та її зв'язком з геологічними процесами, розвитком демократичних форм людського співжиття та прагнення до миру народів планети, небувалим розвитком («вибухом») науки й техніки. Ноосфера – це етап розвитку біосфери, на якому людина, свідомо використовуючи свої знання, буде підтримувати існування біосфери та сприяти її розвитку [1].

Таким чином, концепція ноосфери В. Вернадського виступає світоглядною парадигмою ХХ століття і ґрунтується на таких провідних положеннях: по-перше, ноосфера – історично останній стан геологічної оболонки біосфери, що перетворюється діяльністю людини; по-друге, ноосфера – сфера розуму і праці людини; по-третє, зміни біосфери обумовлені як свідомою, так підсвідомою діяльністю людини; по-четверте, розвиток ноосфери пов'язаний з розвитком соціально-економічних чинників [3].

У своїй останній праці «Кілька слів про ноосферу» (1943 р.) В. Вернадський визначив декілька загальних умов, необхідних для створення ноосфери, зокрема:

– людство має стати єдиним в інформаційному й економічному зв'язках (тільки наука може стати основою об'єднання людей);

– ноосфера – явище загальнопланетарне, тому людство має прийти до цілковитої рівності рас, народів та ін.;

– ноосфера не може бути створена до припинення війн на Землі;

– людина в сучасному світі має діяти та мислити не тільки в одноплановому аспекті певної особи, сім'ї, держави, а й у планетарному масштабі [1].

«Ноосфера – нове геологічне явище на нашій планеті. У ній вперше людина стає найбільшою геологічною силою. Вона може і повинна перебудовувати своєю працею і думкою область свого життя, перебудовувати докорінно, порівняно з тим, що було раніше. Перед нею (людиною) відкриваються все більш широкі творчі можливості» [1, с. 175-176].

Таким чином, обґрунтовуючи концептуальні ідеї вчення про ноосферу, В. Вернадський завжди надавав великого значення трансформації і впровадженню наукових здобутків в освіту, вважаючи останню визначальним чинником ноосферного зростання людства. Сучасне суспільство у складну епоху постмодернізму потребує переходу до ноосфери як нового еволюційного стану розвитку цивілізації засобом становлення й розвитку еволюційної (ноосферної) освіти.

Ноосферна освіта є новим етапом еволюції освіти в світі. Відповідаючи на виклики часу, вона виступає ключовою ланкою формування планетарного мислення. Сутність ноосферної освіти, як нової парадигми освіти, на думку Н. Маслової, полягає в «актуалізації еволюційного вектора епохи, у вихованні духовної творчої особистості, здатної не порушувати закони функціонування Всесвіту» [7, с. 27]. Ноосферна освіта спрямована на виховання гармонійної і цілісної особистості, яка усвідомлює себе як частинку вселенського життя, духовні інтереси якої домінують над споживацькими. Ноосферне виховання, у свою чергу, виступає засобом розумового і духовно-морального, правового і громадянського, трудового і економічного, екологічного і фізичного розвитку особистості. Через нього відбувається розуміння мети й сенсу життя, виробляється програма життєвого шляху, формується ноосферне мислення і ноосферний світогляд.

Ноосферне цілісне мислення, як «еволюційно новий спосіб самоідентифікації, самоврядування і самовідновлення людини з опорою на розуміння генетичної єдності Світу» [5, с. 51], становить фундамент ноосферного розвитку людини, сприяє розширенню її можливостей гармонізувати відносини з природою, займаючись доцільною творчою діяльністю. Ще на початку минулого століття В. Вернадський писав, що вплив людини на навколишню природу повинен контролюватися розумом, вийти на ноосферний рівень, мати беззаперечний розвиток. «Ноосферний розвиток націлений на відновлення екологічної рівноваги на планеті і появу нової людини, відмінною рисою якої буде нова якість мислення – цілісне (гармонійне – двопівкульне) мислення, що відповідає Загальним Законам Світу [7, с. 113].

Отже, ноосферна освіта здатна виховувати людину з новими еволюційними якостями цілісного мислення, проектного інтелекту, космопланетарної свідомості, зі зростаючими моральними, інноваційними, енергетичними, комунікативними можливостями, що так необхідні в сучасному складному інформаційному просторі життя. Вона несе в собі великий перетворювальний потенціал, що дозволить створити єдиний світовий освітній простір, скоротити нерівний доступ до інформації, сприятиме соціально-економічному розвитку населення планети, посилить міжкультурний обмін у професійній галузі і сфері освіти, дозволить оперативно вирішувати проблеми розвитку екосвідомості та екоіснування людини.

Шлях до ноосфери, розвиток ноосферної освіти та виховання розпочинається з освітніх програм та проектів.

Апробація проекту «Навчання і виховання учнів в умовах природовідповідної ноосферної освіти в навчальних закладах України» здійснювалася під час проведення Харківською обласною громадською організацією «Будинок Вернадського» регіонального експерименту з ноосферної освіти у школах м. Харкова і Харківської області (2006–2009 рр.).

Результати експерименту узагальнено в шести збірках матеріалів Міжнародних конференцій з ноосферної освіти, двох методичних посібниках «Ноосферна освіта в Україні», під час дванадцяти міжнародних конференцій (2002–2015 рр.), 15-тьох[семінарів, щорічних міжнародних конкурсів «Віват, Учителю!» та міжнародних фестивалів «Педагогіка III тисячоліття» (м. Одеса), лекційному циклі телевізійних передач (2007–2015 рр.), у матеріалах щорічних Міжнародних науково-

практичних конференцій Харківського Національного університету імені В. Н. Каразіна.

Кафедрою валеології цього університету виконано різноаспектне порівняльне дослідження впливу на здоров'я учнів традиційних і біоадекватних уроків та зроблено висновок про здоров'ятворчий характер ноосферних освітніх технологій. Експериментальна діяльність «Будинку Вернадського», як і створеного на його базі Міжнародного ноосферного центру Вернадського, знаходить підтримку керівництва Головного Управління освіти і науки Харківської області, Інституту педагогіки (м. Київ) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства науки і освіти України. Усі ці фактори обумовлюють актуальність і доцільність даного наукового педагогічного проекту на всеукраїнському рівні [7, с. 124].

Вищесказане приводить нас до висновку: життя людини постає як цілісний процес життєтворчості, важливою домінантою якої є формування нового світогляду, нового типу мислення, нової свідомості, які дозволять людині оволодіти особистісно-діяльнісною методологією творчого перетворення світу. Саме тому життєтворчість особистості, трансформації її суспільного розвитку повинні відбуватися на засадах вчення про ноосферу В. Вернадського, яке виступає провідною ідеологією, мета проектом функціонування суспільної свідомості, творчого розвитку Людини, Природи і Суспільства у XXI столітті.

Проте, хотілося б зазначити, що ноосферна революція, як науково-методологічна основа формування ноосферного суспільства XXI століття, розпочинається з ноосферної революції в професійній підготовці й діяльності Учителя, який створює ноосферну особистість Учня.

«Учительство XXI століття – це Ноосферне Учительство ... , що охопить усе XXI століття, буде живитися «великою парадигмальною вернадською революцією» у системі наукового світогляду, завданням якого є не тільки ноосферна революція в основах усього корпусу наукових знань людства про світ і людину, але й подолання цілої системи «бар'єрів», що виникли на початку XXI століття і стали одними з джерел першої фази Глобальної Екологічної Кризи» [8, с. 20].

Список використаної літератури

1. Біосфера і ноосфера: збірник наукових праць. В. І. Вернадського. – М.: Ноосфера, 2001. – С. 159-177.
2. *Богданова Н.* Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз: наукове видання / Н. Богданова. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 302 с.
3. *Вернадский В. И.* О науке. Т. 1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. – Дубна: «Феникс», 1997. – 576 с.
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
5. Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки: матеріали XVII міжнародної науково-практичної конференції / редкол.: О. В. Троцько. – Кременчук: КрНУ, 2017. – 176 с.
6. Інновації як основа змін освітньої практики. Інформаційно-методичний збірник / Упорядник Г. О. Сиротенко. – Полтава: ПОІППО, 2005. – 160 с.
7. Ноосферна освіта: науково-методологічні основи і вітчизняна практика. Методичний посібник / Г. В. Курмишев, Н. В. Маслова, М. С. Гончаренко, Т. В. Олійник, В. М. Тур. – Харків., 2016. – 143 с.
8. *Субетто А. И.* Учительство XXI века: ноосферная миссия / А. И. Субетто / Под науч. ред. Н. П. Фетискина. – СПб.: Астерион, 2016. – 32 с.